DOI: 10.59560/18291155-2026.1-109

ՍԵՐԳԵՅ ՂԱԶԻՆՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարանի
Եվրոպական և միջազգային իրավունքի ամբիոնի դասախոս,
Եվրոպական ուսումնասիրությունների կենտրոնի փորձագետ,
Հայաստանի ամերիկյան համալսարանի
Հումանիտար և հասարակական գիտությունների
ֆակուլտետի դասախոս

ՄԱՐԴԿԱՆՑ ԹՐԱՖԻՔԻՆԳԻ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԸ ՍԱՀՄԱՆԱԴԱՒՐԱՎԱԿԱՆ ԵՎ ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԴԻՏԱՆԿՅՈՒՆԻՑ. ՆՅՈՒԹԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐ ԵՎ ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ամփոփագիր

Հոդվածը ներկայացնում է մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի սահմանադրաիրավական ընկալումը՝ դիտարկելով այն ոչ միայն որպես քրեական արդարադատության խնդիր, այլ որպես սահմանադրական կարգի արժեքային հիմքերին սպառնացող երևույթ: Վերլուծությունը կառուցված է երկու փոխկապակցված հարթությունների վրա՝ նյութական հիմքեր և ընթացակարգային պարտավորություններ: Առաջին մասում հիմնավորվում է, որ մարդկանց թրաֆիքինգն իր բնույթով խաթարում է մարդու իրավական սուբյեկտայնությունը՝ անձին դարձնելով վերահսկվող օբյեկտ, և այդ պատճառով այն պետք է գնահատվի սահմանադրական իրավունքների ամբողջական համակարգում՝ հատկապես անձի արժանապատվության, ազատության և հարկադիր աշխատանքի արգելքի տրամաբանության ներքո:

Երկրորդ մասում բացահայտվում է պետության պոզիտիվ պարտավորությունների բովանդակությունը՝ արդյունավետ քննության, արդարադատության իրական մատչելիության, զոհերի պաշտպանության, իրավաբանական աջակցության և փոխհատուցման գործուն մեխանիզմների ապահովման համատեքստում: Հոդվածը շեշտում է միջազգային և սահմանադրական իրավունքի փոխազդեցությունը՝ ցույց տալով, որ թրաֆիքինգի դեմ պայքարի վերաբերյալ քաղաքականությունը ձևավորվում է նաև Հայաստանի կողմից ստանձնած միջազգային պարտավորությունների ձևավորած չափանիշների հաշվառմամբ: Արդյունքում առաջ է քաշվում մոտեցում, ըստ որի մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարը պետք է ընկալվի որպես սահմանադրական

կառավարման որակի չափանիշ՝ արտացոլելով պետության գործնական կարողությունը կանխատեսելու ռիսկերը, կանխելու շահագործումը և ապահովելու արդյունավետ պաշտպանություն:

Հիմնաբառեր. մարդու իրավունքներ, մարդկանց թրաֆիքինգի սահմանադրաիրավական բնույթ, պետության պոզիտիվ պարտավորություններ, մարդու արժանապատվություն, ինստիտուցիոնալ խոցելիություն, շահագործման ռիսկ, իրավունքների պաշտպանություն, հարկադիր աշխատանք, խոցելի խմբերի պաշտպանություն, սահմանադրական պետություն:

I. Նյութական («substantive») երաշխիքներ

Մարդկանց թրաֆիքինգը միջազգային իրավունքում և սահմանադրաիրավական տեսությունում բնութագրվում է ոչ թե որպես մեկ առանձին իրավունքի խախտում, այլ որպես հիմնարար իրավունքների համակցված և համակարգային ոտնահարում, որն ուղղված է մարդու՝ որպես բարձրագույն արժեքի դեմ: Այն ոչ միայն վնասում է կոնկրետ իրավունքը, այլ քայքայում է մարդու՝ իրավունքի սուբյեկտ լինելու հիմքը՝ վերածելով նրան վերահսկվող ռեսուրսի և շահագործման օբյեկտի: Այդ պատճառով թրաֆիքինգը պետք է դիտարկել ՀՀ Սահմանադրության 2-րդ գլխի ամբողջ տրամաբանության մեջ՝ որպես սահմանադրական կարգի արժեքային հիմքերի խախտում:

Մարդու արժանապատվությունը կազմում է այս համակարգի առանցքը: ՀՀ Սահմանադրությունը հռչակում է, որ մարդու արժանապատվությունն անխախտելի է և չի կարող սահմանափակվել նույնիսկ արտակարգ դրության պայմաններում[1]: Ինչպես արդեն նշվեց նախորդիվ, մարդկանց թրաֆիքինգի էությունը հենց արժանապատվության ժխտումն է. զոհը դիտարկվում է որպես առուվաճառքի առարկա, ոչ թե որպես ինքնուրույն կամք ունեցող անձ: Մարդկանց թրաֆիքինգը ենթադրում է մարդու նկատմամբ սեփականության իրավունքին բնորոշ լիազորությունների իրացում, այսինքն՝ մարդուն վերաբերվում են որպես օբյեկտի, որը կարելի է վերահսկել, տեղափոխել և շահագործել: Այս մոտեցումն ուղղակիորեն հակասում է արժանապատվության սահմանադրական հասկացությանը, քանի որ մարդը դուրս է բերվում իրավական սուբյեկտայնությունից:

Կյանքի, ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքները, որոնք երաշխավորվում են նաև ՀՀ Սահմանադրությամբ[2], ևս անմիջականորեն վտանգված են

[1] ՀՀ Սահմանադրություն, հոդված 23, https://www.arlis.am/hy/acts/143723/latest

[2] ՀՀ Սահմանադրություն, հոդվածներ 24 և 25, https://www.arlis.am/hy/acts/143723/latest

մարդկանց թրաֆիքինգի պայմաններում: Զոհերը հաճախ ենթարկվում են մահվան իրական վտանգի, ծեծի, սեռական բռնության, հոգեբանական ճնշման և մշտական վախի: Այս իրավիճակներում պետության պարտավորությունը սահմանափակված չէ միայն չվնասելու սկզբունքով: Այն կրում է պոզիտիվ պարտավորություն՝ պաշտպանելու անձին երրորդ անձանց ոտնձգություններից: ՄԻԵԴ-ը հաստատել է, որ պետությունը խախտում է կյանքի իրավունքը, եթե չի ձեռնարկում օպերատիվ միջոցներ իրական և անմիջական վտանգի պայմաններում, երբ իշխանությունները գիտեին կամ պարտավոր էին իմանալ վտանգի մասին[1]: Մարդկանց թրաֆիքինգի համատեքստում սա նշանակում է, որ պետությունը պատասխանատվություն է կրում ոչ միայն մահվան փաստի, այլ նաև այն համակարգային ռիսկերի համար, որոնք կարող էին կանխատեսելիորեն հանգեցնել զոհի ֆիզիկական կամ հոգեկան վնասին:

Խոշտանգման, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի բացարձակ արգելքը, պաշտպանված նաև ՀՀ Սահմանադրությամբ[2], մարդկանց թրաֆիքինգի համատեքստում ունի առանձնահատուկ նշանակություն, քանի որ շահագործումը հաճախ իրականացվում է այնպիսի պայմաններում, որոնք համակարգային կերպով քայքայում են անձի արժանապատվությունն ու ինքնավարությունը: Մարդկանց թրաֆիքինգի զոհերը կարող են պահվել վերահսկվող կամ փակ տարածքներում, զրկվել տարրական կենսապայմաններից, ենթարկվել սեռական շահագործման, ֆիզիկական բռնության կամ մշտական սպառնալիքների, ինչը ստեղծում է նվաստացման և վախի շարունակական միջավայր: ՄԻԵԴ-ն ընդունել է, որ նման իրավիճակները կարող են հասնել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով արգելված վերաբերմունքի շեմին. մասնավորապես *Յ.Ն.-ն և Վ.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* գործով Դատարանը նշել է, որ շահագործման պայմաններում պահվող անձանց նկատմամբ վերաբերմունքը կարող է համարվել անմարդկային և նվաստացնող, եթե պետությունը չի ապահովում արդյունավետ պաշտպանություն և քննություն[3]: Քանի որ այս արգելքը բացարձակ բնույթ ունի, պետության անգործությունը կամ անարդյունավետ արձագանքը շահագործման պայմանները կանխելու կամ դադարեցնելու հարցում դիտարկվում է որպես հիմնարար իրավունքի խախտում:

---

[1] *«Օսմանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* գործ [ՄՊ], գանգատ թիվ 23452/94, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռ, 1998 թ. հոկտեմբերի 28, պարբ. 116, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58257

[2] ՀՀ Սահմանադրություն, հոդված 26, https://www.arlis.am/hy/acts/143723/latest

[3] *«Յ.Ն.-ն և Վ.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* գործ, գանգատ թիվ 67724/09, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռ, 2012 թ. հոկտեմբերի 11, պարբ. 89–104, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-113245

ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված **անձնական ազատությունը և ազատ տեղաշարժվելու իրավունքը**[1] ևս հանդիսանում են մարդկանց թրաֆիքինգի տեսանկյունից հանդիպող խախտումներից: Զոհերը հաճախ փաստացի զրկված են լինում ազատությունից՝ պահվում են փակ տարածքներում կամ վերահսկվում են փաստաթղթերի առգրավման, պարտքային կախվածության կամ սպառնալիքների միջոցով: Թեև ազատությունից զրկելը կարող է իրականացվել մասնավոր անձանց կողմից, պետությունը պատասխանատվություն է կրում, եթե չի միջամտում կամ, առավել ևս, նպաստում է այդ իրավիճակին: *Ռանցևն ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի* գործով վճռում ՄԻԵԴ-ն արձանագրել է, որ ոստիկանության կողմից զոհին մարդկանց թրաֆիքինգի ենթարկող անձին հանձնելը փաստացի օժանդակել է ազատությունից զրկմանը, ինչը պետության պատասխանատվության դասական օրինակ է[2]:

Հարկադիր աշխատանքի արգելքը մարդկանց թրաֆիքինգի իրավական գնահատման առանցքային տարրերից է, քանի որ թրաֆիքինգը հենց կառուցվածքային առումով հիմնված է անձի կամքի ճնշման և շահագործման վրա: ՀՀ Սահմանադրությունը բացահայտ արգելում է հարկադիր աշխատանքը՝ ամրագրելով, որ «պարտադիր կամ հարկադիր աշխատանքն արգելվում է», ինչը սահմանադրական մակարդակով հաստատում է աշխատանքի ազատ ընտրության սկզբունքը և մարդու ինքնավարության պաշտպանությունը[3]: Այս արգելքը չի վերաբերում միայն դասական հարկադիր աշխատանքին, այլ ընդգրկում է շահագործման բոլոր այն ձևերը, որոնց դեպքում անձը զրկված է իրական ազատ ընտրությունից և գտնվում է վերահսկողության կամ կախվածության մեջ:

ՄԻԵԴ-ն իր *Ռանցևն ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի* գործով վճռում հստակ ձևակերպել է, որ մարդկանց թրաֆիքինգն իր բնույթով ընկնում է Կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածի՝ ստրկության, ծառայության և հարկադիր աշխատանքի արգելքի շրջանակում: Դատարանը նշեց, որ թրաֆիքինգը ստրկության ժամանակակից ձև է, քանի որ այն ներառում է անձի նկատմամբ սեփականությանը բնորոշ լիազորությունների իրականացում և նրա շահագործումը՝ վերահսկողության, հարկադրանքի և կախվածության միջոցով[4]:

---

[1] ՀՀ Սահմանադրություն, հոդվածներ 27 և 40, https://www.arlis.am/hy/acts/143723/latest

[2] *«Ռանցևն ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի»* գործ, գանգատ թիվ 25965/04, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռ, 2010 թ. հունվարի 7, պարբ. 321–326, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96549

[3] ՀՀ Սահմանադրություն, հոդված 32, https://www.arlis.am/hy/acts/143723/latest

[4] *«Ռանցևն ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի»* գործ, գանգատ թիվ 25965/04, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռ, 2010 թ. հունվարի 7, պարբ. 282–283, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96549

Նույն մոտեցումն արտացոլված է նաև միջազգային պայմանագրային իրավունքում: ՄԱԿ-ի «Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ» կոնվենցիան լրացնող՝ Մարդկանց թրաֆիքինգը, հատկապես կանանց և երեխաների դեմ, կանխելու, ճնշելու և պատժելու մասին արձանագրության («Պալերմոյի արձանագրություն») 3-րդ հոդվածը շահագործման մեջ ներառում է հարկադիր աշխատանքը, ստրկությունը և ստրկությանը նմանվող պրակտիկաները՝ հաստատելով, որ թրաֆիքինգն իրավական առումով անբաժանելիորեն կապված է հարկադիր աշխատանքի արգելքի հետ[1]:

Այսպիսով, հարկադիր աշխատանքի արգելքը թրաֆիքինգի դեմ պայքարում պարզապես առանձին նորմ չէ. այն հանդիսանում է այն իրավական հիմքը, որի վրա կառուցվում են պետության պոզիտիվ պարտավորությունները՝ պաշտպանելու անձին շահագործումից, վերականգնելու զոհերի իրավունքները և բացառելու ժամանակակից ստրկության ցանկացած ձև:

Հատկանշական է նաև, որ ՄԻԵԿ 4-րդ հոդվածով ամրագրված ստրկության և հարկադիր աշխատանքի արգելքն ունի **բացարձակ բնույթ**: Ի տարբերություն մի շարք այլ իրավունքների, այն չի նախատեսում որևէ բացառություն և չի կարող սահմանափակվել անգամ արտակարգ դրության պայմաններում: ՄԻԵԿ 15-րդ հոդվածի 2-րդ մասը հստակ ամրագրում է, որ այս արգելքից **չի թույլատրվում շեղում** նույնիսկ արտակարգ իրավիճակների դեպքում: Դատարանի մեկնաբանությամբ՝ սա վկայում է, որ մարդկանց թրաֆիքինգի, ստրկության և հարկադիր աշխատանքի արգելքը պատկանում է հիմնարար արժեքների այն նեղ շրջանակին, որոնք ձևավորում են ժողովրդավարական հասարակության հիմքը և արտահայտում են մարդու արժանապատվության անքակտելի պաշտպանությունը[2]: Հետևաբար, պետությունների պարտավորություններն այս ոլորտում կրում են ոչ միայն պոզիտիվ, այլև անվերապահ բնույթ:

Երեխայի իրավունքները, որոնք Հայաստանում պաշտպանվում են սահմանադրական մակարդակում[3], պահանջում են առավել խիստ և ակտիվ պաշտպանություն[4]: Երեխաների թրաֆիքինգի դեպքում միջազգային իրավունքը

[1] ՄԱԿ-ի «Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ» կոնվենցիան լրացնող՝ Մարդկանց թրաֆիքինգը, հատկապես կանանց և երեխաների դեմ, կանխելու, ճնշելու և պատժելու մասին արձանագրություն («Պալերմոյի արձանագրություն»), հոդված 3, https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-prevent-suppress-and-punish-trafficking-persons

[2] *«Ռանցևն ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի»* գործ, գանգատ թիվ 25965/04, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռ, 2010 թ. հունվարի 7, պարբ. 283, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96549

[3] ՀՀ Սահմանադրություն, հոդված 37, https://www.arlis.am/hy/acts/143723/latest

[4] «Երեխայի իրավունքների մասին» ՄԱԿ-ի կոնվենցիա (1989 թ.), https://www.arlis.am/hy/acts/60503

ճանաչում է, որ շահագործման փաստը բավարար է թրաֆիքինգի համար՝ անկախ հարկադրանքի միջոցներից[1]: Սա նշանակում է, որ պետությունը պարտավոր է ստեղծել միջավայր, որտեղ երեխան զերծ կլինի շահագործումից, և ապահովել նրա ֆիզիկական, հոգեկան և սոցիալական անվտանգությունը:

Այսպիսով, մարդկանց թրաֆիքինգը չի կարելի դիտարկել որպես մեկ իրավունքի խախտում: Այն հանդիսանում է սահմանադրական իրավունքների ամբողջական համակարգի խաթարում՝ արժանապատվությունից մինչև ազատություն, կյանքից մինչև խտրականության արգելք: Այդ պատճառով թրաֆիքինգի դեմ պայքարը պետք է ընկալվի որպես սահմանադրական պարտականություն, այլ ոչ պարզապես քրեական քաղաքականության ուղղություն:

II. Ընթացակարգային («procedural») երաշխիքներ

Ժամանակակից սահմանադրական իրավունքի տեսանկյունից մարդու իրավունքների պաշտպանության համակարգը վաղուց հաղթահարել է այն ընկալումը, ըստ որի պետության դերը սահմանափակվում է միայն քաղաքացիների ազատություններին «չմիջամտելով» («negative obligations»): Մարդկանց թրաֆիքինգի՝ որպես մարդու արժանապատվության և ամբողջականության դեմ ուղղված հանցագործության դեմ պայքարը պահանջում է պետությունից գործուն և նախաձեռնողական քայլեր, որոնք իրավագիտության մեջ բնորոշվում են որպես պոզիտիվ պարտավորություններ («positive obligations»): «Մարդու իրավունքների խթանում» («promotion of human rights») եզրույթը, որը հաճախ օգտագործվում է, օրինակ, քաղաքական քննարկումներում, իրավական առումով թերի է և նույնիսկ վտանգավոր, քանի որ այն ենթադրում է պետության հայեցողական բարի կամք: Մինչդեռ, ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի ուժով պետությունը ոչ թե «խթանում» է, այլ կրում է իմպերատիվ պարտականություն՝ երաշխավորելու, ապահովելու և պաշտպանելու մարդու անօտարելի իրավունքները:

Մարդկանց թրաֆիքինգի դեպքերի վերաբերյալ պետության ընթացակարգային («procedural») ապահովման տեսանկյունից կարևոր է արդար դատաքննության իրավունքի երաշխավորումը, արդյունավետ քննության իրականացումը և զոհերի իրավունքների խախտման դիմաց փոխհատուցման գործուն կառուցակարգերի

[1] **Ջեյսոն Հեյնս,** «Ոսկե ստանդարտից հետընթաց. Միացյալ Թագավորության ստրկության և մարդկանց թրաֆիքինգի կանոնակարգերը և զոհերի պաշտպանության նեղացումը» (**Jason Haynes**, “Regressing from the Gold Standard: The UK’s Slavery and Human Trafficking Regulations and the Narrowing of Victim Protection”): Statute Law Review, հատոր 45, 2024, հոդված hmae059, առցանց հրապարակում՝ 17 դեկտեմբերի 2024, https://doi.org/10.1093/slr/hmae059

առկայությունը: Երբ իրավունքի խախտումն արդեն իսկ տեղի է ունեցել, պետությունը պարտավոր է ապահովել արդյունավետ քննություն: Սա պարզապես ձևական ընթացակարգ չէ, այլ սահմանադրական պահանջ, որը բխում է նաև ՀՀ Սահմանադրության 61-րդ (Դատական պաշտպանության իրավունքը և մարդու իրավունքների պաշտպանության միջազգային մարմիններ դիմելու իրավունքը) և 63-րդ (Արդար դատաքննության իրավունքը) հոդվածներից[1]:

Արդար դատաքննության իրավունքը մարդկանց թրաֆիքինգի զոհերի պաշտպանության առանցքային սահմանադրական երաշխիքներից է, քանի որ այն կապում է իրավունքի խախտման փաստը իրավական արձագանքի հետ: Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարը չի կարող սահմանափակվել միայն զոհերի հայտնաբերմամբ կամ սոցիալական աջակցությամբ. այն պահանջում է արդյունավետ քրեական արդարադատություն, որը միաժամանակ ապահովում է թե՛ զոհերի իրավունքների պաշտպանությունը, թե՛ մեղավորների պատասխանատվությունը: ՀՀ Սահմանադրության 61-րդ և 63-րդ հոդվածներով ամրագրված դատական պաշտպանության իրավունքը և արդար դատաքննության իրավունքը պահանջում են, որ յուրաքանչյուր անձ, ներառյալ մարդկանց թրաֆիքինգի զոհերը, ունենան դատարանի իրական և արդյունավետ մատչելիություն, հավասար պայմաններ դատավարությունում և իրենց գործի անկախ ու անաչառ քննություն:

ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքում առայժմ ձևավորված չէ այնպիսի հստակ դիրքորոշում, ըստ որի՝ մարդկանց թրաֆիքինգի զոհերը ինքնին ունեն անվերապահ իրավունք անվճար իրավաբանական օգնության: Սակայն Դատարանը մի շարք գործերում ընդգծել է, որ խոցելի վիճակում գտնվող անձանց դեպքում պետության պոզիտիվ պարտավորությունները կարող են պահանջել ապահովել անվճար իրավաբանական օգնություն, եթե դրա բացակայությունը փաստացի խոչընդոտում է արդարադատության մատչելիությունը կամ զոհի արդյունավետ մասնակցությունը վարույթին[2]: Այս մոտեցումը բխում է ՄԻԵԿ 6-րդ հոդվածից՝ դատարան դիմելու իրական և արդյունավետ հնարավորության ապահովման համատեքստում, և կարող է զուգակցվել 4-րդ հոդվածով նախատեսված՝ մարդկանց թրաֆիքինգի զոհերին պաշտպանելու և արդյունավետ քննություն իրականացնելու պետության պարտականությունների հետ:

Ավելին, ԵԽ կոնվենցիան ուղղակիորեն ամրագրում է զոհերի իրավունքը իրավաբանական օգնության և ներկայացուցչության: Կոնվենցիայի մեկնաբանությամբ՝

[1] ՀՀ Սահմանադրություն, հոդվածներ 61 և 63, https://www.arlis.am/hy/acts/143723/latest

[2] *«Էյրին ընդդեմ Իռլանդիայի»* գործ, գանգատ թիվ 6289/73, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռ, 1979 թ. հոկտեմբերի 9, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57420

իրավաբանական աջակցությունը պետք է լինի հասանելի, անվճար և մասնագիտացված, որպեսզի զոհը կարողանա մասնակցել քրեական և քաղաքացիական վարույթներին, պահանջել փոխհատուցում և պաշտպանել իր շահերը[1]: Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի (այսուհետ՝ ԵԽ կոնվենցիա) մշտադիտարկումն իրականացնող մարմինը՝ Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի փորձագետների խումբն (ԳՐԵՏԱ) իր զեկույցներում բազմիցս ընդգծել է, որ անվճար իրավաբանական օգնության բացակայությունը կամ ձևական բնույթը հանգեցնում է նրան, որ զոհերը դուրս են մնում արդարադատության համակարգից և փաստացի չեն կարողանում օգտվել իրենց իրավունքներից[2]:

Ավելին, մարդկանց թրաֆիքինգի գործերով ապացույցների գնահատումը պահանջում է հատուկ, համատեքստային մոտեցում, որը պայմանավորված է շահագործման իրավիճակների բնույթով: Մարդկանց թրաֆիքինգի զոհերը հաճախ գտնվում են վախի, կախվածության և հոգեբանական ճնշման պայմաններում, ինչը կարող է անդրադառնալ նրանց վարքագծի և ցուցմունքների ձևավորման վրա: Այս հանգամանքը ենթադրում է, որ ապացույցների գնահատումը չի կարող կառուցվել քրեական դատավարության ընդհանուր չափանիշներով: Իրավական վերլուծությունը պահանջում է շահագործման ամբողջական միջավայրի դիտարկում՝ սոցիալական, տնտեսական և հոգեբանական գործոնների փոխկապակցվածության մեջ: Հակառակ դեպքում ձևական ապացուցողական պահանջները կարող են վերածվել գործնական խոչընդոտի՝ դարձնելով մարդկանց թրաֆիքինգի թաքնված մեխանիզմների բացահայտումն ու պատասխանատվության իրացումը գրեթե անհնար:

Ակադեմիական գրականությունը ևս հաստատում է, որ մարդկանց թրաֆիքինգի զոհերի արդարադատության հասանելիությունը հանդիսանում է իրավական սուբյեկտայնության ճանաչման կենտրոնական տարր: Պլանինցերի և Զաքսի

---

[1] Եվրոպայի խորհրդի «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիա (Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings), 2005 թ., CETS No. 197, https://rm.coe.int/168008371d

«Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց» (Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings), պարբ. 195-196, https://rm.coe.int/16800d3812

[2] Եվրոպայի խորհրդի՝ մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի փորձագիտական խումբ (ԳՐԵՏԱ), «ԵԽ «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ գործողությունների մասին» կոնվենցիայի իրականացման երրորդ գնահատման փուլի ամփոփում. Արդարադատության հասանելիություն և արդյունավետ փոխհատուցման միջոցներ մարդկանց թրաֆիքինգի զոհերի համար» (Stock-taking of GRETA's third evaluation round of the implementation of the Convention on Action against Trafficking in Human Beings: Access to justice and effective remedies for victims of trafficking in human beings), Եվրոպայի խորհուրդ, https://rm.coe.int/booklet-stock-taking-of-greta-s-third-evaluation-round-on-the-conventi/1680aefdbc

մեկնաբանությամբ՝ արդյունավետ դատական պաշտպանությունը պահանջում է տուժածների ակտիվ մասնակցություն դատավարությանը, իրավաբանական օգնության հասանելիություն և փոխհատուցման պահանջ ներկայացնելու իրական հնարավորություն: Նրանք շեշտում են, որ արդար դատաքննությունը մարդկանց թրաֆիքինգի դեպքերում ունի վերականգնողական նշանակություն. այն վերականգնում է տուժածի արժանապատվությունը՝ ճանաչելով նրան որպես իրավունքի լիարժեք սուբյեկտ[1]:

Այսպիսով, արդար դատաքննության իրավունքը մարդկանց թրաֆիքինգի համատեքստում պետք է դիտարկել որպես համակցված երաշխիք, որը միավորում է անվճար իրավաբանական օգնությունը, զոհերի պաշտպանությունը, ապացույցների համատեքստային գնահատումը և մեղավորների պատասխանատվությունը:

Անդրադառնալով արդյունավետ քննության գաղափարին և հիմնվելով ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքի և ԵԽ կոնվենցիայի բացատրական զեկույցի վրա՝ այն պետք է բավարարի հետևյալ չափանիշները.

ա. Անկախություն և անաչառություն («Independence and Impartiality»). քննությունը վարող մարմինները պետք է լինեն անկախ այն անձանցից, ովքեր ներգրավված են եղել դեպքերում[2]:

բ. Անհապաղություն («Promptness»). քննությունը պետք է նախաձեռնվի անհապաղ, այն պահին, երբ իշխանությունները տեղեկանում են մարդկանց թրաֆիքինգի առերևույթ դեպքի մասին: Պետությունը չպետք է կախված լինի զոհի կամ երրորդ անձի հաղորդումից: *Ռանցևն ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի* գործով ՄԻԵԴ-ը շեշտել է, որ իշխանությունները պարտավոր են գործել սեփական նախաձեռնությամբ («*ex officio*»), երբ առկա է հավաստի կասկած[3]: Սա ամրագրված է նաև ԵԽ կոնվենցիայի 27-րդ հոդվածում, որը պահանջում է, որ քննությունը կախված չլինի զոհի բողոքից[4]:

[1] Ջուլիա Պլանինցեր, Հելմուտ Զաքս (խմբ.), «Մեկնաբանություն՝ Եվրոպայի խորհրդի «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ գործողությունների մասին» կոնվենցիայի վերաբերյալ» (Julia Planitzer & Helmut Sax (eds.), Commentary on the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings), Edward Elgar Publishing, 2020, https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/51308

[2] «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց», պարբ. 294, https://rm.coe.int/16800d3812

[3] *«Ռանցևն ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի»* գործ, գանգատ թիվ 25965/04, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռ, 2010 թ. հունվարի 7, պարբ. 233, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96549

[4] Եվրոպայի խորհրդի «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիա, հոդված 27 (2005 թ., CETS No. 197), https://rm.coe.int/168008371d

գ. Բազմակողմանիություն («Thorough»). քննությունը պետք է ունակ լինի բացահայտելու հանցագործությունը և այն կատարած անձին ենթարկելու պատասխանատվության: Սա նշանակում է, որ պետությունը պետք է ձեռնարկի բոլոր ողջամիտ քայլերը՝ ապացույցներ հավաքելու համար (օրինակ՝ վկաների հարցաքննություն, դատաբժշկական փորձաքննություն): *Ռանցևն ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի* գործով ՄԻԵԴ-ն արձանագրել էր, որ Կիպրոսը խախտել էր այս պարտավորությունը՝ չհարցաքննելով առանցքային վկաներին (Ռանցևայի գործընկերուհիներին)[1]:

Մարդկանց թրաֆիքինգի դեպքում այս միջազգային իրավական փոխգործակցությունն ու օգնությունն ունի պարտադիր բնույթը: ԵԽ կոնվենցիան պարտավորեցնում է կողմերին համագործակցել «հնարավորինս լայն ծավալով»՝ մարդկանց թրաֆիքինգը կանխարգելելու և արդյունավետ քննություն իրականացնելու նպատակով:[2] Ավելին, *Ռանցևն ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի* գործով ՄԻԵԴ-ը սահմանեց նոր իրավական ստանդարտ՝ հստակեցնելով, որ պետությունները (օրինակ՝ ծագման և նպատակակետ երկրները) պարտավոր են համագործակցել միմյանց հետ քրեական վարույթներով[3]:

ՀՀ Սահմանադրության համատեքստում սա նշանակում է, որ պետությունը չի կարող սահմանափակվել միայն իր տարածքում կատարված արարքների քննությամբ: Այն պետք է օգտագործի միջազգային իրավական փոխօգնության բոլոր լծակները (ինչպես նախատեսված է ԵԽ կոնվենցիայի 6-րդ գլխում)՝ մարդկանց թրաֆիքինգի շղթան ամբողջությամբ բացահայտելու համար:

Հատկանշական է նաև, որ ընթացակարգային պարտավորությունը ներառում է նաև զոհերի և վկաների պաշտպանությունը: ԵԽ կոնվենցիան պահանջում է արդյունավետ պաշտպանություն վրեժխնդրությունից կամ ահաբեկումից[4]: Սա հատկապես կարևոր է մարդկանց թրաֆիքինգի վարույթներով, որտեղ զոհերը հաճախ վախենում են համագործակցել իրավապահների հետ: Հետևաբար, արդյունավետ քննությունը պետք է

[1] *«Ռանցևն ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի»* գործ, գանգատ թիվ 25965/04, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռ, 2010 թ. հունվարի 7, պարբ. 347, 381–382, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96549

[2] Եվրոպայի խորհրդի «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիա, հոդված 32 (2005 թ., CETS No. 197), https://rm.coe.int/168008371d

[3] *«Ռանցևն ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի»* գործ, գանգատ թիվ 25965/04, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռ, 2010 թ. հունվարի 7, պարբ. 285–289, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96549

[4] Եվրոպայի խորհրդի «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիա, հոդված 27 (2005 թ., CETS No. 197), https://rm.coe.int/168008371d

զուգակցվի պաշտպանության միջոցներով (օրինակ՝ ինքնության գաղտնիություն, անվտանգ կացարան), ինչը կերաշխավորի զոհի՝ արդարադատության հասանելիության սահմանադրական իրավունքը: Առանց այս համապարփակ մոտեցման՝ զոհի իրավունքների պաշտպանությունը կլինի ոչ լիարժեք, իսկ պետության սահմանադրական պարտականությունը՝ չկատարված:

Ինչպես արդեն նշվեց, մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի ժամանակակից իրավական մոտեցումն աստիճանաբար հեռացել է բացառապես քրեաիրավական պատժողական տրամաբանությունից և կենտրոնացել է տուժածների իրավունքների վերականգնման վրա՝ ձևավորելով այն, ինչ միջազգային իրավունքում բնորոշվում է որպես **վերականգնողական արդարադատություն**: Այս մոդելի հիմքում ընկած է այն գաղափարը, որ թրաֆիքինգը ոչ միայն հանրային բարձր վտանգավորություն ունեցող արարք է, այլ, նախևառաջ, մարդու արժանապատվության, իրավունքների և ինքնավարության խախտում, որի հետևանքները պահանջում են իրավական, սոցիալական և հոգեբանական ամբողջական վերականգնում:

ԵԽ կոնվենցիան մարդկանց թրաֆիքինգի ենթարկված անձանց պաշտպանության հարցը դիտարկում է որպես համակարգային պարտավորություն՝ շեշտելով, որ պետությունների արձագանքը պետք է ուղղված լինի ոչ միայն հանցագործության բացահայտմանը, այլ նաև մարդկանց թրաֆիքինգի ենթարկված անձի **իրավական կարգավիճակի, անվտանգության և սոցիալական վերականգնման ապահովմանը**[1]:

Կոնվենցիան պահանջում է, որ պետությունները ստեղծեն մարդկանց թրաֆիքինգի ենթարկված անձանց **նույնացման, աջակցության և պաշտպանական միջոցների ինստիտուցիոնալ համակարգ**, որը կախված չէ քրեական վարույթի արդյունքից:[2] Համակարգը պետք է հստակ տարանջատի ներգրավված մարմինների գործառույթները և ապահովի զոհերի ուղղորդման հստակ մեխանիզմ[3]: Մարդկանց թրաֆիքինգի զոհի իրավունքները չեն կարող պայմանավորվել նրա համագործակցությամբ իրավապահ մարմինների հետ. սա հիմնարար սկզբունք է, որն ընդգծում է, որ մարդը նախևառաջ իրավունքների կրող է, այլ ոչ քրեական գործի ապացույցի աղբյուր: ԵԽ կոնվենցիայի

[1] Եվրոպայի խորհրդի «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիա, հոդվածներ 10-17 (2005թ., CETS No. 197), https://rm.coe.int/168008371d

[2] **Հիլի Ա.Է.,** «Մարդկանց թրաֆիքինգի զոհերի նույնացումը»: Journal of Human Trafficking, 2024 թ., https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/17488958241252955

[3] **Սերգեյ Ղազինյան,** «Մարդկանց թրաֆիքինգի և շահագործման ենթարկված անձանց հայտնաբերումը և ուղղորդումը՝ որպես մարդու իրավունքների պաշտպանության երաշխիք», Դատական իշխանություն, հուլիս–սեպտեմբեր 2025, № 7–9 (313–315), էջ 151 - 162, https://doi.org/10.59546/18290744-2025.7-9-151

բացատրական զեկույցը հատուկ շեշտում է, որ աջակցությունը պետք է ներառի կացարան, բժշկական օգնություն, հոգեբանական աջակցություն, իրավաբանական խորհրդատվություն և սոցիալական ինտեգրման միջոցներ, **փոխհատուցում**՝ անկախ տուժածի քաղաքացիությունից կամ միգրացիոն կարգավիճակից[1]: Այս մոտեցումը տարբերակում է քրեական վարույթում ներգրավված տուժողի կարգավիճակը մարդկանց թրաֆիքինգի զոհի կարգավիճակից՝ շեշտելով, որ վերջինս նախևառաջ **իրավունքների սուբյեկտ է:**

ԳՐԵՏԱ զեկույցները հետևողականորեն արձանագրում են, որ զոհերի պաշտպանության, այդ թվում փոխհատուցման իրավունքի իրացման արդյունավետությունը կախված է ոչ միայն օրենսդրությունից, այլ **գործնական հասանելիությունից**: ԳՐԵՏԱ-ն իր գնահատման երրորդ փուլի ընթացքում, որը վերաբերում է արդարադատության և իրավունքների պաշտպանության արդյունավետ միջոցների մատչելիությանը, ընդգծում է, որ շատ երկրներում փոխհատուցման իրավունքը մնում է ձևական, քանի որ տուժածները բախվում են բյուրոկրատական խոչընդոտների, ապացուցման ծանր բեռի և դատավարական երկար գործընթացների: Ըստ ԳՐԵՏԱ-ի՝ պետությունները պարտավոր են ստեղծել **պետական փոխհատուցման ֆոնդեր**, որոնք թույլ կտան մարդկանց թրաֆիքինգի ենթարկված անձանց ստանալ իրական նյութական փոխհատուցում նույնիսկ այն դեպքերում, երբ հանցանք կատարած անձը անհայտ է կամ պետությունը չի կարողանում բռնագանձել նրա միջոցները[2]: Այս պահանջը բխում է այն սկզբունքից, որ պետությունը կրում է պոզիտիվ պարտավորություն՝ վերականգնելու այն վնասը, որն առաջացել է իր պաշտպանական համակարգի ձախողման հետևանքով:

Ակադեմիական գրականությունը զարգացնում է այս մոտեցումը՝ ներկայացնելով վերականգնողական արդարադատությունը որպես թրաֆիքինգի դեմ պայքարի առանցքային չափանիշ: Պլանինցերի և Զաքսի մեկնաբանությամբ՝ մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ արդյունավետ համակարգը չի կարող գոյություն ունենալ առանց զոհերի **իրավական սուբյեկտայնության ճանաչման**, փոխհատուցման իրական

[1] «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց», պարբ. 124–216, https://rm.coe.int/16800d3812

[2] Եվրոպայի խորհրդի մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի փորձագիտական խումբ (ԳՐԵՏԱ), «ԵԽ “Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ գործողությունների մասին” կոնվենցիայի իրականացման երրորդ գնահատման փուլի ամփոփում. Արդարադատության հասանելիություն և արդյունավետ փոխհատուցման միջոցներ մարդկանց թրաֆիքինգի զոհերի համար» (Stock-taking of GRETA’s third evaluation round of the implementation of the Convention on Action against Trafficking in Human Beings: Access to justice and effective remedies for victims of trafficking in human beings), Եվրոպայի խորհուրդ, https://rm.coe.int/booklet-stock-taking-of-greta-s-third-evaluation-round-on-the-conventi/1680aefdbc

մեխանիզմների և սոցիալական վերաինտեգրման ծրագրերի: Նրանք շեշտում են, որ փոխհատուցումը միայն ֆինանսական միջոց չէ. այն հանդիսանում է պետության կողմից ընդունված պատասխանատվության և տուժածի արժանապատվության վերականգնման ձև[1]:

Այսպիսով, զոհերի իրավական պաշտպանության և փոխհատուցման մեխանիզմները հանդիսանում են մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի առանցքային չափանիշ: Առանց վերականգնողական արդարադատության, քրեական հետապնդումը վերածվում է մասնակի արձագանքի, որը չի վերականգնում մարդու արժանապատվությունը: Միջազգային իրավունքը և ակադեմիական դոկտրինը միակարծիք են, որ մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ արդյունավետ քաղաքականությունը պետք է կառուցված լինի **զոհակենտրոն մոտեցման սկզբունքի վրա**, որտեղ պետությունը կրում է շարունակական պարտավորություն՝ ապահովելու իրավունքի արդյունավետ պաշտպանություն և փոխհատուցում:

Եզրակացություն

Եզրակացությամբ կարելի է արձանագրել, որ մարդկանց թրաֆիքինգը իրավական գնահատման ենթակա է ոչ միայն որպես քրեական իրավունքի խնդիր, այլ որպես սահմանադրական կարգի արժեքային հիմքերի դեմ ուղղված համակարգային խախտում: Այն խաթարում է մարդու իրավական սուբյեկտայնությունը և հակասում սահմանադրական պետության մարդակենտրոն կառուցվածքին՝ ժխտելով արժանապատվությունը, ազատությունը և հարկադիր աշխատանքի բացարձակ արգելքը: Այդ պատճառով մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարը չի կարող դիտարկվել որպես մասնավոր ոլորտային քաղաքականություն. այն պետք է ընկալվի որպես սահմանադրական պարտավորություն շարունակական բնույթով, որը պահանջում է պետությունից ոչ միայն իրավական արձագանք, այլ կառուցվածքային կանխարգելում և խոցելիության աղբյուրների վերացում:

Միաժամանակ, մարդկանց թրաֆիքինգի համատեքստում պետության պոզիտիվ պարտավորությունները ստանում են համակարգային բնույթ՝ միավորելով նյութական և ընթացակարգային երաշխիքները մեկ միասնական պաշտպանության մեխանիզմում: Արդյունավետ քննությունը, արդարադատության իրական մատչելիությունը,

[1] Ջուլիա Պլանինցեր, Հելմուտ Զաքս (խմբ.), «Մեկնաբանություն՝ Եվրոպայի խորհրդի «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ գործողությունների մասին» կոնվենցիայի վերաբերյալ», էջեր 216-232 (Julia Planitzer & Helmut Sax (eds.), *Commentary on the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings*), Edward Elgar Publishing, 2020, https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/51308

իրավաբանական օգնությունը, զոհերի պաշտպանությունը և փոխհատուցման գործուն միջոցները հանդես են գալիս որպես սահմանադրական կառավարման գործնական չափանիշներ: Այս իմաստով մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի քաղաքականության արդյունավետությունը ցույց է տալիս, թե որքանով է պետությունը ի վիճակի իրականացնել իր հիմնական սահմանադրական առաքելությունը՝ ապահովել մարդու արժանապատվության իրական պաշտպանությունը:

Գրականության ցանկ

1. ՀՀ Սահմանադրություն, https://www.arlis.am/hy/acts/143723/latest
2. ՄԱԿ-ի «Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ» կոնվենցիան լրացնող՝ Մարդկանց թրաֆիքինգը, հատկապես կանանց և երեխաների դեմ, կանխելու, ճնշելու և պատժելու մասին արձանագրություն («Պալերմոյի արձանագրություն»), https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-prevent-suppress-and-punish-trafficking-persons
3. «Երեխայի իրավունքների մասին» ՄԱԿ-ի կոնվենցիա https://www.arlis.am/hy/acts/60503
4. Եվրոպայի խորհրդի «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիա, https://rm.coe.int/168008371d
5. «Մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի մասին Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց», https://rm.coe.int/16800d3812
6. Եվրոպայի խորհրդի մարդկանց թրաֆիքինգի դեմ պայքարի փորձագիտական խումբ (ԳՐԵՏԱ), երրորդ գնահատման փուլի ամփոփում՝ արդարադատության հասանելիության և փոխհատուցման վերաբերյալ, https://rm.coe.int/booklet-stock-taking-of-greta-s-third-evaluation-round-on-the-conventi/1680aefdbc
7. *«Օսմանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության»* վճիռ, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58257
8. *«Յ.Ն.-ն և Վ.-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի»* վճիռ, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-113245
9. *«Ռանցևն ընդդեմ Կիպրոսի և Ռուսաստանի»* վճիռ, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96549
10. *«Էյրինն ընդդեմ Իռլանդիայի»* գործ https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57420

11. **Jason Haynes,** Regressing from the Gold Standard: The UK's Slavery and Human Trafficking Regulations and the Narrowing of Victim Protection. Statute Law Review, 2024, https://doi.org/10.1093/slr/hmae059

12. Julia Planitzer & Helmut Sax (eds.), Commentary on the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings. Edward Elgar Publishing, 2020, https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/51308

13. **Hily A.E.** Identification of Victims of Human Trafficking, Journal of Human Trafficking, 2024, https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/17488958241252955

14. **Սերգեյ Ղազինյան,** «Մարդկանց թրաֆիքինգի և շահագործման ենթարկված անձանց հայտնաբերումը և ուղղորդումը՝ որպես մարդու իրավունքների պաշտպանության երաշխիք»: Դատական իշխանություն, 2025, https://doi.org/10.59546/18290744-2025.7-9-151

БОРЬБА С ТОРГОВЛЕЙ ЛЮДЬМИ С КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЙ ТОЧКИ ЗРЕНИЯ И С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА: МАТЕРИАЛЬНЫЕ ОСНОВАНИЯ И ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВА

Аннотация

Статья представляет конституционно-правовое понимание противодействия торговле людьми, рассматривая ее не только как проблему уголовной юстиции, но и как явление, угрожающее ценностным основам конституционного строя. Анализ построен вокруг двух взаимосвязанных плоскостей - материальных оснований и процессуальных обязательств. В первой части обосновывается, что торговля людьми по своей природе подрывает правосубъектность человека, превращая личность в контролируемый объект, поэтому ее следует оценивать в рамках целостной системы конституционных прав, особенно через призму человеческого достоинства, личной свободы и запрета принудительного труда.

Во второй части раскрывается содержание позитивных обязательств государства в контексте обеспечения эффективного расследования, реальной доступности правосудия, защиты потерпевших, юридической помощи и действенных механизмов компенсации. Статья подчеркивает взаимодействие международного и конституционного права, показывая, что политика противодействия торговле людьми формируется также с учетом стандартов, вытекающих из международных обязательств Армении. В итоге предлагается подход, согласно которому противодействие торговле людьми следует понимать как показатель качества конституционного управления, отражающий практическую

способность государства предвидеть риски, предотвращать эксплуатацию и обеспечивать эффективную защиту.

Ключевые слова: права человека, конституционно-правовая природа торговли людьми, позитивные обязательства государства, человеческое достоинство, институциональная уязвимость, риск эксплуатации, защита прав, принудительный труд, защита уязвимых групп, конституционное государство.

THE FIGHT AGAINST HUMAN TRAFFICKING FROM A CONSTITUTIONAL AND HUMAN RIGHTS PERSPECTIVE: SUBSTANTIVE BASES AND PROCEDURAL OBLIGATIONS

Annotation

The article presents a constitutional-law understanding of action against human trafficking, viewing it not only as a matter of criminal justice but as a phenomenon that threatens the value foundations of the constitutional order. The analysis is structured around two interconnected dimensions: substantive foundations and procedural obligations. The first part argues that human trafficking, by its nature, undermines a person's legal subjecthood by turning the individual into a controlled object; therefore, it must be assessed within the constitutional system of rights, particularly through the lens of human dignity, personal liberty, and the prohibition of forced labour.

The second part elaborates the content of the State's positive obligations in the context of ensuring effective investigations, genuine access to justice, victim protection, legal assistance, and workable compensation mechanisms. The article emphasizes the interaction between international and constitutional law, showing that anti-trafficking policy is also shaped by standards derived from Armenia's international commitments. It ultimately advances the view that action against human trafficking should be understood as a benchmark of the quality of constitutional governance, reflecting the State's practical capacity to anticipate risks, prevent exploitation, and ensure effective protection.

Keywords: human rights, constitutional nature of human trafficking, state positive obligations, human dignity, institutional vulnerability, risk of exploitation, protection of rights, forced labour, protection of vulnerable groups, constitutional state.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 18.02.2026 թ., տրվել է գրախոսության 18.02.2026 թ., ընդունվել է տպագրության 25.02.2026 թ.: